

PREDLOG JAVNE POLITIKE

“Kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu”

Udruženje građana za podršku evropskim integracijama "Evrokontakt"
Kruševac, avgust 2023. godine

SAŽETAK

U *Deklaracija o pravima čoveka* na samom početku je napisano: "Društvene razlike mogu biti zasnovane samo na zajedničkoj koristi". Šta bi bilo kada bi postojao koncept koji može odgovoriti na zahteve tržišta, a u isto vreme i pobrinuti se da potrebe socijalno ugroženih grupa, potrebe zajednice i ekonomski interes budu podjednako zastupljeni kao sastavni deo funkcionisanja zdrave i napredne zajednice? Uskladiti višestruke interese i realizovati minimalizaciju nejednakosti koje definišu društvo je zadatak koji *koncept socijalnog preduzetništva* uspešno rešava u onim zemljama u kojima je to već sada prepoznata, priznata i primenjena praksa. Odsustvo razumevanja njegove aktuelnosti kao i koristi kod nas dovodi do nedovoljnog društvenog i ekonomskog razvoja u poređenju sa drugim državama u regionu i evropskom okruženju.

Narodna skupština Republike Srbije je u februaru 2022. godine usvojila možda najvažniji dokument, *Zakon o socijalnom preduzetništvu*, koji predstavlja polazište i afirmaciju za dalje delovanje i podršku ovakvom modelu poslovanja u zemlji. Iako Zakon predstavlja veliki sistemski napredak, to je samo početak u odmotavanju masivnog klupka akumuliranog potencijala zajednice koji može da dobije svoj izraz u socijalnom preduzetništvu.

Budući da od socijalnog preduzetništva najviše koristi imaju upravo lokalne zajednice, za očekivati je da će jedinice lokalne samouprave u Srbiji početi da samostalno rade na kreiranju stimulativnog okvira za razvoj socijalnog preduzetništva, u okviru svojih zakonskih nadležnosti i uz kreativnu upotrebu resursa kojim raspolažu. Jedinice lokalne samouprave u Rasinskom okrugu, uključujući i Grad Kruševac, još uvek nisu usvojili strateške ili operativne dokumente koji mogu bliže određivati podršku socijalnom preduzetništvu na lokalnom nivou.

UVOD

Tema razvoja socijalnog preduzetništva je aktuelna kako na globalnom, tako i na lokalnom nivou, a vrednost uspešnosti primene ovakvog načina poslovanja značajna je u multisektorskom pristupu i razvoju lokalnih zajednica. Socijalno preduzetništvo u Srbiji je utemeljeno na tradiciji zadrugarstva i na radu organizacija civilnog društva, dok ga javne politike uglavnom nisu do sada prepoznavale. Nепрепознавање modela socijalnih preduzeća koja, poslujući na tržištu, pokušavaju da doprinesu rešavanju društvenih problema i izazova, rezultira u jednakom neprepoznavanju potencijala za razvoj inovativnih i razvojnih politika, naročito u lokalnim zajednicama, kao i sporom i neodovoljno stimulišućem razvoju sektora socijalnih preduzeća.

Oblasti društvenih izazova u lokalnim zajednicama poput nezaposlenosti, a naročito nezaposlenosti ranjivih grupa stanovništva, sporog razvoja održive poljoprivrede, devastiranosti ruralnih područja, smanjenja broja stanovnika i negativnih demografskih tendencija i slično, mogu biti unapređene javnim politikama koje podstiču razvoj socijalnog preduzetništva i socijalnih preduzeća.

Ovakav pristup prati trend razvoja socijalnog preduzetništva i solidarne ekonomije u zemljama Evropske unije na nivou politika, ali i odgovara na nivou prakse na potrebe više aktera u ekosistemu socijalnog preduzetništva: socijalna preduzeća, potporne organizacije civilnog društva (strukovna i aktivistička udruženja), društveno odgovorne kompanije, osetljive i ranjive grupe, institucije i druge. Zakon o socijalnom preduzetništvu (u daljem tekstu: Zakon) je usvojen sa ciljem da se obezbedi veća afirmacija sektora socijalnih preduzeća i stvaranja podsticajnijeg okvira za njegov razvoj. Mere za implementaciju Zakona biće definisane i realizovane na temelju *Programa razvoja socijalnog preduzetništva*, dok će lokalne samouprave biti nadležne za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama. U Rasinskom okrugu postoji potencijal za razvoj socijalnog preduzetništva koji tek treba da bude ostvaren.

Analiza u nastavku odgovara na pitanje na koji način je moguće javnim politikama kreirati stimulatивно okruženje za socijalno preduzetništvo u lokalnim samoupravama u Rasinskom okrugu. Odgovor se bazira na sagledavanju realne situacije na terenu, upoređivanju prakse u zemljama sa sličnom socio-ekonomskom istorijom koja je pokazala plodonosne rezultate u toj sferi i konačno realnim mogućnostima za implementaciju u lokalnoj zajednici. na

domaćem terenu. Metodologija koja se koristi pri izradi ovog dokumenta sadrži temeljno istraživanje strateških lokalnih i nacionalnih dokumenata vezanih za radna prava, akcione planove, strategije i programe razvoja, kao i nacрте relevantnih zakona u Republici Srbiji i izveštaje o primerima dobrih praksi iz zemalja regiona i Evrope.

Kroz rad na ovom istraživanju prisutna su bila ograničenja u vidu nedostatka konkretnih dokumenata i neprepoznatljivosti prakse socijalnog preduzetništva na nivou lokalnih samouprava, međutim, izvesna je činjenica da se donošenjem Zakona otvorio put nivoima niže nadležnosti da započnu kreiranje stimulatивnog okruženja za socijalna preduzeća i sve ostale sektore ekonomije koji od njih imaju direktne koristi.

OPIS PROBLEMA

Socijalno preduzetništvo je model poslovanja koji doprinosi ekonomskoj i društvenoj sinergiji i u kojem pojedinci ili grupe građana u formi preduzetničkih delatnosti istovremeno unapređuju ekonomski poredak i osnažuju različite slojeve društva da se funkcionalno integrišu na tržište rada i u zajednicu. Pored toga, ono ima širi društveni uticaj i vraća višestruke koristi na zajednici u celini, posebno na loklanom nivou.

Do februara 2022. godine, u Srbiji nije postojao pravno – regulatorni dokument koji bi uredio status i funkcionisanje socijalnih preduzeća, a to je dugo ukazivalo na odsustvo sistemskog prepoznavanja socijalnog preduzetništva kao jedne utemeljene prakse, primenjene širom sveta i značajne za ekonomski razvoj na širem teritorijalnom nivou, kao i za društvenu integraciju i inkluzivnost. Usvajanjem Zakona naša država je pokazala da je počela da prepoznaje značaj ove prakse i postavila temelj za napredovanje po ugledu na ovakav model poslovanja u evropskom okruženju.

Na taj način je stvoren institucionalno-pravni okvir za veće ulaganje i lokalnih zajednica u razvoj socijalnog preduzetništva i podsticanje lokalnog stanovništva na samoorganizovanje, (samo)zapošljavanje i korišćenje koristi od socijalnog preduzetništva. Implementacija Zakona će u punoj meri tek uslediti nakon što se stvori podsticajni okvir za razvoj sektora socijalnih preduzeća u vidu usvajanja Programa razvoja socijalnog preduzetništva na nacionalnom nivou, kao i razvoj sistema podrške u lokalnim samoupravama. Izazov u implementaciji se posebno

javlja na nivou lokalnih samouprava, u ovom slučaju u Rasinskom okrugu, u kome ne postoji institucionalni i strateški okvir koji prepoznaje postojanje i podržava razvoj socijalnih preduzeća u lokalnim zajednicama.

Rasinski upravni okrug obuhvata šest jedinica lokalne samouprave - Grad Kruševac, koji je centar okruga i opštine Aleksandrovac, Trstenik, Varvarin, Brus i Ćićevac. Prema prvim podacima iz Popisa 2022. godine u Rasinskom okrugu živi 208.756 stanovnika, uz veoma nepovoljne demografske tendencije, te je samo između dva poslednja Popisa (2011 i 2022) ukupan broj stanovnika smanjen za oko 32.000, odnosno skoro 13 %.

Sve jedinice lokalne samouprave u Rasinskom okrugu sa značajnim problemima prolaze kroz tranziciju političkog i ekonomskog sistema koja je započeta 90-ih godina prošlog veka. Veći broj nekada uspešnih preduzeća je ugašen, ostavivši veliki broj radnika bez posla i redovnih primanja, dok istovremeno sektor mikro, malih i srednjih preduzeća nije dovoljno ojačao da apsorbuje višak nezaposlenih. U Registru privrednih subjekata Agencije za privredne registre, u 2010. godini u Rasinskom okrugu je bilo registrovano 2.168 aktivnih privrednih društava i 7.119 aktivnih preduzetnika, dok je u 2021. godini bilo 2.287 aktivnih privrednih društava i 9.093 aktivnih preduzetnika.

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje krajem 2010. godine bilo skoro 26.781 nezaposlenih, dok je u poslednje vreme taj broj značajno smanjen te je na kraju 2022. godine iznosio 16.885 nezaposlenih u Rasinskom okrugu. Ukupan broj korisnika socijalne zaštite u Rasinskom okrugu, po evidencijama lokalnih centara za socijalni rad, iznosio je 2020. godine 26.858, odnosno 12,3 % stanovništva, od čega je 14.871 (55,36 %) bilo žena, a 11.987 (44,64 %) muškaraca.

Prema poslednjoj Uredbi o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave za 2014. godinu, Kruševac i Aleksandrovac spadaju u II grupu (stepen razvijenosti u rasponu od 80 do 100 % republičkog proseka), Trstenik i Ćićevac u III grupu (od 60 do 80 %) a Brus i Varvarin u IV grupu (ispod 60 %).

Bez obzira na pozitivne tendencije poslednjih godina, i dalje su prisutni veliki problemi u zapošljavanju pripadnika socijalno ugroženih kategorija stanovništva (osobe sa invaliditetom, Romi, stariji od 50 godina, jednoroditeljske porodice, mladi i dr.) koji nisu dovoljno kompetitivni za tržište rada. Prisutan je i značajan broj stanovnika koje spada u dogoročno nezaposlene

osobe. Nezaposlenost dovodi do smanjenja vrednosti humanog kapitala, povećanja socijalne isključenosti stanovništva i do povećane potrebe stanovništva za socijalnom podrškom. Prema vitalnoj statistici Republičkog zavoda za statistiku, broj korisnika socijalne zaštite u odnosu na ukupnu populaciju porastao sa 8,7 % u 2011. na 12 % u 2021. godini.

Istovremeno, socijalno preduzetništvo kao praksa poslovanja koja podstiče radnu integraciju i socijalnu inkluziju osetljivih i marginalizovanih grupa, ostaje nedovoljno prepoznato u jedinicama lokalne samouprave Rasinskog okruga, kako na nivou javnih politika, tako i zajednice u širem smislu.

Sadašnji status problema - analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u Rasinskom okrugu i Republici Srbiji

Prema informacijama iz publikacije: "Analiza: Mape socijalne i solidarne ekonomije u Srbiji za 2022. godinu" koju je sačinila Koalicija za razvoj socijalne ekonomije, javni sektor je do sada pokazivao ne samo nerazumevanje, već i odsustvo volje da razume, a posebno pruži podršku razvoju socijalnog preduzetništva. Donatorska zajednica je do sada imala druge prioritete u odnosu na ulaganje u socijalno preduzetništvo. Iz toga preostaje da je najveći zagovornik, kao i pokretač razvoja ovakvog tipa poslovanja upravo civilno društvo iz koga je najveći broj postojećih socijalnih preduzeća i proistekao. Kao praksa, ono funkcioniše uz pomoć civilnog društva na višestrukim nivoima, osim na nivou samog praktikovanja socijalnog preduzetništva i na nivou razvoja politika, njihovo delovanje se prostire i na nivoe edukacija, pružanja finansijske i drugih vidova podrške, povezivanja sa drugim akterima u društvu.

U Strategiji zapošljavanja u Republici Srbiji za period 2021. do 2026. godine socijalno preduzetništvo je prepoznato kao instrument za zapošljavanje teže zapošljivih kategorija, ali bez operativnih mera podrške. Iz tog razloga, opštim neprepoznavanjem ove teme na širem, državnom nivou, lokalne samouprave nisu imale adekvatnih modela na koje su mogle da se ugledaju povodom važnosti implementacije ovakve prakse u lokalnim strategijama ili lokalnim akcionim planovima za zapošljavanje, samim tim, po uzoru na nivoe uprave sa višim nadležnostima, nisu prepoznale i podstakle razvoj sektora socijalnih preduzeća. Do usvajanja Zakona ni jedna lokalna samouprava u Srbiji nije usvojila bilo kakve mere za podsticaj razvoja socijalnog preduzetništva na svojoj teritoriji.

S druge strane, postoji pretpostavka da su trenutno osnovne barijere razvoju socijalnog preduzetništva vezane za finansijska sredstva, preduzetničko znanje i iskustvo, socijalni kapital, marketing, kulturne stereotipe i uticaj okruženja. Ali, utvrđivanjem odgovarajućih pokretača čijom primenom se može otkloniti prisutvo ovih barijera, lokalne zajednice imaju priliku pa postave temelj za razvoj i napredak ovakvog modela poslovanja, a posledično uvećati koristi sa sve aktere u procesu socijalno-ekonomskog razvoja lokalne zajednice.

Dokumenti javnih politika u Rasinskom okrugu, kojima se aktivnim merama politike teži rešavanju pitanja osetljivih i marginalizovanih grupa, a zatim tretiranja društvenih izazova nezaposlenosti i socijalne inkluzije su sledeći:

1. Lokalni akcioni plan za mlade 2020-2025 grada Kruševca;
2. Lokalni akcioni plan za socijalno uključivanje Roma i Romkinja grada Kruševca za period od 2021. do-2023 godine;
3. Plan razvoja opštine Čićevac;
4. Plan razvoja opštine Varvarin;
5. Strategija za unapređenje položaja mladih opštine Varvarin za period od 2023. do 2025. godine;
6. Plan razvoja opštine Brus za period od 2022. do 2029. godine;
7. Lokalni akcioni plan za razvoj omladinskog preduzetništva za opštinu Aleksandrovac;

Analizom mera javnih politika u navedenim dokumentima, napravljen je uvid u izostanak prepoznavanja socijalnog preduzetništva kao održive prakse poslovanja koja doprinosi održivom razvoju lokalne samouprave i kao inovativnog instrumenta za zapošljavanje osetljivih i marglinalizovanih grupa. Istovremeno, evidentno je nepostojanje konkretnih mera podrške razvoju sektora socijalnih preduzeća.

U Gradu Kruševcu, kao najrazvijenijoj jedinici lokalne samouprave Rasinskog okruga, postoji veliki potencijal za usmeravanje javne podrške na izgradnju i razvoj sektora socijalnih preduzeća, zasnovanog na merama podrške u oblastima socijalnog uključivanja i zapošljavanja, održivog razvoja, unapređenju stanja životne sredine na lokalnom nivou i podsticajima za mlade. U ostalim jedinicama lokalnih samouprava Rasinskog okruga stanje na terenu je slično ili manje uređeno i iz tog razloga postoji dobra osnova za opštekolektivnim napretkom i radu za bolje definisanje regulativa u ovim dokumentima.

Uporedna praksa iz zemalja Evropske unije ili regiona

Intervencije za uvođenje seta mera za razvoj socijalnog preduzetništva pružaju uvid i o širem spektru primenjenih praksi koje postoje u Evropi i svetu. Socijalno preduzetništvo doprinosi razvoju ekonomije zasnovane na solidarnosti i na taj način pomaže državama da postignu niz ključnih ciljeva razvoja Evropske unije kao što su stvaranje i očuvanje radnih mesta, društvena uključenost i inovativnost, ruralni i regionalni razvoj, zaštita životne sredine i dr.

Ovaj model poslovanja se sve više širi, dobija na značaju i smatra se jednim od temelja evropskog projekta integracije. Socijalna pitanja i smanjenje siromaštva postaju sve obaveznija komponenta politike evropskih integracija. Koncept podsticanja ugroženih kategorija stanovništva, podržan od strane zemalja Evropske unije, posmatra pojedinca kao potencijal, a ne trošak društva i veću pažnju poklanja njegovom ekonomskom osnaživanju i socijalnom uključivanju. Ne postoji jedinstvena pravna praksa za funkcionisanje socijalnih preduzeća u Evropi. U pojedinim evropskim zemljama je ova oblast definisana jedinstvenim zakonom, dok se u drugim nalazi objedinjena u okviru različitih sistemskih zakona.

Kao primer dobre prakse jedne od zemalja članica, koja je istorijski, društveno i ekonomski najbližnja našim domaćim društvenim prilikama možemo uzeti Mađarsku. Mađarska vlada i lokalne samouprave uveliko daju podsticaje za otpočinjanje socijalnih preduzeća. Prema Evropskom izveštaju socijalnih preduzeća i njihovih ekosistema, neprofitne organizacije (koje predstavljaju primarne forme entiteta koje se kasnije razvijaju u socijalna preduzeća) imaju priliku da konkurišu za sredstva Centralnog državnog budžeta u okviru koga će kreirati usluge za osobe sa posebnim potrebama. Mađarski centralni fondovi subvencionišu preduzeća i organizacije koji zapošljavaju dugoročno teško zapošljive kategorije i pružaju im podršku u vidu finansijskih grantova, odnosno olakšica i do 100 % od iznosa isplate nadnica za određeni period zaposlenja. Najaktuelnija promocija podrške ciljano socijalnim preduzećima istaknuta je u izdvajanju 18,5 miliona evra za subvencionisanje aktivnosti vezanih za stabilizaciju već postojećih aktivnih socijalnih preduzeća koje treba da kreiraju dugoročne prilike za zapošljavanje.

U instrukcijama za potraživanje sredstava pominju se kriterijumi za zapošljavanje određenih ciljnih grupa, od kojih 50% moraju biti osobe iz domena teško zapošljivih kategorija, kao i zahtev za implementiranje tih aktivnosti u manje razvijenijim područjima. Mađarske

institucije nastoje da odgovore na potrebe multikulturalne i višeslojne zajednice i fokusirano koriste strukturne fondove Evropske unije da reše zastupljenje društvene probleme koje u identičnoj meri pogađaju i stanovništvo u Srbiji: siromaštvo i socijalna isključenost, starenje stanovništva, nezaposlenost mladih itd. Takođe, broj socijalnih preduzeća u Mađarskoj koja ispunjavaju kriterijumime Evropske unije iznosi oko 3.000, dok je u Srbiji taj broj znatno manji – smatra se oko 400. Kada su u pitanju sličnosti, glavni akteri socijalnog preduzetništva u obe zemlje su organizacije civilnog društva koje u najvećoj meri predstavljaju i osnivače socijalnih preduzeća.

Za članice Evropske unije, kao i za Srbiju, od velike su važnosti smernice date u dokumentima poput *Evropskog akcionog plana za socijalnu ekonomiju* (usvojen 9. decembra 2021. godine), kao i *Evropskom stubu socijalnih prava* (usvojen 2017. godine), u pogledu postizanja ciljeva pametnog, održivog i inkluzivnog razvoja.

POSLEDICE NEREŠAVANJA PROBLEMA

Nedovoljno podsticajni javni sistem za podršku društvenim grupama u samoorganizovanju i preuzimanju inicijative za građenje istovremeno ličnog razvoja i funkcionalnog ekonomsko – društvenog poretka je pre svega gubitak za razvoj svake pojedinačne lokalne samouprave. Dalji izostanak odgovarajućih javnih mera podrške za razvoj socijalnih preduzeća od strane lokalnih samouprava usporava razvoj sektora socijalnih preduzeća, što posledično ograničava pozitivni društveni uticaj ovih aktera na razvoj zajednice. Socijalna preduzeća, uz javne mere podrške, mogu proširiti broj krajnjih korisnika, u okviru sektora može se povećati i broj socijalnih preduzeća, a na kraju i merama podrške se može usmeriti delovanje socijalnih preduzeća na goruća ekonomsko-socijalna pitanja.

Na operativnijem nivou i primeru socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem teže zapošljivih kategorija mogu uz mere javne podrške zapošljivati one osobe koje su direktni korisnici programa državne pomoći, čime ih na aktivan način integrišu na tržište rada i omogućavaju da uklone zavisnost od državnih davanja. Posledično, zapošljavanjem osoba koja prođu radnu integraciju ili bivaju zaposlena u socijalnim preduzećima, a prethodno su bili korisnici socijalne novčane pomoći, smanjuje se iznos javnih sredstava u te svrhe i ista mogu biti usmerena na one osobe koje ne ostvaruju nikakve kriterijume za zaposlenje ili na druge socio-ekonomske izazove koji zahtevaju direktnu novčanu podršku države. Propuštanje razumevanja uslova za razvoj socijalnog preduzetništva, povezanosti sa javnim interesom i razvojem zajednice, dovodi do propuštanja u efikasnom i odgovornijem postupanju javnih institucija prema društveno-ekonomskim izazovima i potencijalima lokalnih zajednica za razvoj.

U vremenima kada emancipacija društveno marginalizovanih grupa značajno raste kako u urbanim, tako i u ruralnim sredinama, prilike za inovativnim, a dokazano korisnim pristupima je potrebno iskoristiti.

PREDLOG ZA REŠAVANJE PROBLEMA

Efikasnost lokalne samouprave, kao i ostalih institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera od značaja koji imaju moć donošenja odluka, ogleda se upravo u rešavanju problema kroz sagledavanje uzroka, pronalaženje adekvatnih metoda i aktivno delovanje uz uključivanje zainteresovanih strana.

Pri postavljanju konkretnog plana za sprovođenje rešenja, potrebno je sagledati širu perspektivu problema kao i definisati izazove i potencijalne prepreke. Idejno rešenje treba sadržati realan i održiv sistem mogućnosti koje bi doprinele unapređenju i održivosti socijalnih preduzeća. U rešenju je potrebno predvideti potrebe i interese svih zainteresovanih strana, pristupiti uključivanju različitih činioaca inkluzivno, pravično i jednako.

Potencijalna rešenja za kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva zasnivaju se na zakonskim nadležnostima i kreativnoj upotrebi resursa i zahtevaju strateški pristup uobličeni dokumentima javnih politika u lokalnim samoupravama Rasinskog okruga. Socijalno preduzetništvo zbog svoje hibridne prirode - poslovanje na tržištu i projektno delovanje u skladu sa društvenim misijama - zahteva multidisciplinarni pristup i intersektorsko planiranje podrške. Mere koje su usmerene na podršku zapošljavanju ili razvoju poljoprivrede u određenoj meri mogu biti budžetski realocirane na mere podrške koje se usmeravaju na socijalna preduzeća koja se bave zapošljavanjem osetljivih i ranjivih grupa i/ili razvojem održive poljoprivrede u ruralnim područjima. Istovremeno, za održivost i efikasnost uspostavljanja sistema podrške razvoju socijalnog preduzetništva, neophodno je uključivanje svih aktera u zajednici, te je važno predvideti i podršku za uspostavljanje međusektorske (javno-privatno) saradnje za razvoj socijalnog preduzetništva.

Institucionalizacija mera podrške socijalnom preduzetništvu u lokalnim samoupravama Rasinskog okruga: Prvi korak u razvoju stimulativnog okvira za socijalno preduzetništvo podrazumeva institucionalizaciju podrške socijalnom preduzetništvu u lokalnim samoupravama i odnosi se na kreiranje lokalnog akcionog plana za razvoj socijalnog preduzetništva sa definisanim prioritetima i ciljevima podrške i merama podrške sa definisanim aktivnostima. Drugi korak podrazumeva usklađivanje i usaglašavanje mera podrške u lokalnom akcionom planu za razvoj socijalnog preduzetništva sa postojećim lokalnim akcionim planovima u oblastima unapređenja položaja mladih, razvoja omladinskog preduzetništva, socijalnog

uključivanja Roma i Romkinja, podsticaja u zapošljavanju i samozapošljavanju, razvoju usluga socijalne zaštite, lokalnom ekonomskom razvoju, razvoju poljoprivrede i drugo.

Evidencija i pregled sektora socijalnih preduzeća u Rasinskom okrugu: Poslednja sistemska istraživanja sektora socijalnih preduzeća rađena su u periodu od 2010. do 2012. godine na republičkom nivou uz pomoć Republičkog zavoda za statistiku. Osim generičkih podataka koji govore o 1.196 socijalnih preduzeća (uključujući i zadruge), 2% BDP-a koji sektor generiše u godinu dana i 0,6% zaposlenih od ukupnog broja zaposlenih, nije bilo podataka o geografskoj pripadnosti socijalnih preduzeća. Podaci iz daljih analiza i istraživanja rađena od strane potpornih organizacija civilnog društva, govore o značajnom rastu i razvoju sektora, te da su podaci iz 2012. godine zastareli. Uzimajući u obzir ove činjenice, izrazito je važno razviti mehanizme za evidenciju i praćenje, te sprovesti istraživanja koja omogućavaju pregled broja socijalnih preduzeća u Rasinskom okrugu, te njihovu strukturu ekonomske delatnosti, društvenih misija i organizacionih formi. Omogućiti uvid u potrebe socijalnih preduzeća, te potrebe sektora i efikasnije i adekvatnije planiranje i realizaciju direktnih mera podrške.

Podaci iz Registra socijalnih preduzeća koji se po Zakonu vodi u Agenciji za privredne registre Srbije ne omogućuju uvid u broj i strukturu socijalnih preduzeća koja su se prijavila i dobila zvanični status socijalnih preduzeća u skladu sa Zakonom. Prijavljivanje poslovnih subjekata koji posluju po modelu socijalnog preduzetništva da dobiju status socijalnog preduzeća u skladu sa Zakonom ne ide očekivanom dinamikom jer isti još uvek ne sagledavaju koristi od prijavljivanja, dok istovremeno država nije kreirala posebne mere podrške za socijalna preduzeća.

Edukacija zaposlenih u lokalnim samoupravama u Rasinskom okrugu o socijalnom preduzetništvu: Za potrebe evidencije i pregleda sektora socijalnih preduzeća i drugih potpornih procesa i aktivnosti u okviru kreiranja strateškog pristupa razvoj socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama, važno je obučiti javne službenike, naročito angažovane na poslovima ekonomskog razvoja, socijalne zaštite, društvenih delatnosti i slično. Na ovaj način obezbeđuje se dobra informisanost i mogućnost sagledavanja celokupnog potencijala sektora socijalnih preduzeća, ali i mogućnost efikasnijeg i adekvatnijeg planiranja i realizacije mera podrške. Istovremeno, ova vrsta aktivnosti dugoročno bi obezbedila i kreiranje stimulativnog

okvira za razvoj socijalnog preduzetništva u potpunosti prilagođeno lokalnim potrebama i resursima.

Razvoj direktnih mera podrške socijalnim preduzetnicima u Rasinskom okrugu.

Direktne mere podrške odnose se na mere podrške koje uživaju direktno socijalna preduzeća kao krajnji korisnici i mogu biti sledeće:

- ***Kreiranje podsticajnih finansijskih mera za razvoj socijalnog preduzetništva.*** Lokalne samouprave mogu doneti određene podsticajne finansijske mere koje bi imale za cilj da ohrabre potencijalne socijalne preduzetnike da otpočnu poslovanje, kao i one koji već posluju ovom modelu. Veći broj lokalnih samouprava već preuzima određene mere za podsticanje ekonomskog razvoja, npr. za razvoj preduzetništva, ali ni jedna nije do sada kreirala specifične finansijske mere usmerene ka socijalnim preduzetnicima. Prilikom kreiranja ovih mera treba voditi računa da socijalnim preduzećima treba pomoći prilikom pokretanja posla i/ili u prvoj fazi poslovanja, dok treba očekivati da u zreloj fazi posluju na ekonomski održiv način.

- ***Mere olakšica u poslovanju.*** Lokalne samouprave mogu da delimično ili potpuno oslobode socijalne preduzetnike od troškova koje im plaćaju (razne vrste poreza, taksi, doprinosa i dr.), ukoliko smatraju da je takvo poslovanje od specifičnog interesa sa zajednicu. Na taj način se lokalna samouprava kratkoročno odriče određenih prihoda, međutim na duže staze očekivano je povećanje prihoda, imajući u vidu da će osnaženi socijalni preduzetnici izdvajati više sredstava za plaćanje poreza, taksi i doprinosa kada im poslovanje bude bolje, samim tim povećaće se i prihodi lokalnih samouprava.

- ***Socijalne javne nabavke.*** Lokalna samouprava, odnosno njeni organi, javna preduzeća i ustanove mogu socijalnim preduzetnicima davati podsticajni tretman prilikom određivanja kriterijuma za dodelu ugovora u javnim nabavkama. Svako pravno lice na koje se odnosi Zakon o javnim nabavkama može, prilikom sprovođenja nabavki usluga, roba i radova, da primeni socijalni kriterijum koji je definisan u članu 85 Zakona o javnim nabavkama. Na taj način bi se omogućilo da socijalni preduzetnici mogu da dobijaju ugovore za određene poslove za koje naručilac želi da angažuje poslovne subjekte od posebnog interesa, imajući u vidu dobrobit koju zajednica ima od angažovanja socijalnih preduzetnika i potrebu za njihovim jačanjem.

- ***Saradnja na uslugama koje obavljaju javna preduzeća i ustanove.*** Socijalni preduzetnici mogu obavljati određene poslove koji su u nadležnosti javnih preduzeća i

ustanova, a za koje one nemaju kapaciteta, ili ne mogu da ih obavljaju iz bilo kog razloga. Moguće je i pokretanje javno-privatnog partnerstva za obavljanje određenih javnih poslova od strane socijalnih preduzetnika (npr. održavanje zelenila u naseljenim mestima). Manji poslovni subjekti mogu da se lakše prilagode potrebama posla u odnosu na javna preduzeća i ustanove, koja su neretko glomazna i opterećena administrativnim i drugim ograničenjima u poslovanju. Ovo je posebno izraženo kada su u vidu vremenski ograničeni (sezonski) poslovi ili oni koji zahtevaju određene promene tokom trajanja posla. Da bi se podstaklo uključivanje socijalnih preduzetnika u ove poslove moguće je postavljanje spiska usluga koje se plaćaju iz javnih prihoda na uvid javnosti na internet prezentacijama lokalnih samouprava ili organa državne uprave. Takođe, moguće je iskoristiti neke postojeće mehanizme, kao npr. javne radove, za razvoj sektora.

- ***Obezbeđivanje prostornih i materijalnih resursa za podršku socijalnim preduzetnicima.*** Da bi podstakla razvoj socijalnog preduzetništva, lokalna samouprava može staviti u funkciju određene objekte, prostorije i pripadajuću infrastrukturu kojima upravlja. Budući da se poslovanje na principima socijalnog preduzetništva najčešće započinje na osnovu određene poslovne ideje, bez dovoljno kapitala, znanja, iskustva, razumevanja poslovanja, sa nedovoljno razvijenim veštinama potrebnim za održivo i profitabilno poslovanje – zajednica može da stavi određene prostorne i materijalne resurse, ukoliko ih poseduje, u funkciju podrške socijalnim preduzetnicima. Potencijalnim socijalnim preduzetnicima ili onima koji su već započeli poslovanje često nedostaje poslovni prostor i određena oprema, posebno ona koja nije vezana za osnovne poslovne procese. Pored toga, često im nedostaju određena znanja i veštine potrebne za kvalitetno poslovanje (npr. komercijalne veštine, marketing, odnosi sa javnošću, poslovanje preko interneta i dr.).

Ovi problemi mogu biti ublaženi putem stavljanja u funkciju određenih resursa koje zajednica poseduje ali možda ne koristi, ili ih ne koristi na odgovarajući način. Poslovni prostor koji je napušten i ne koristi se može uz odgovarajuću adaptaciju biti od velike koristi socijalnim preduzetnicima. Posebno je interesantna podrška po modelu poslovnih inkubatora, gde je moguće uz prostor za osnovno poslovanje obezbediti i prostorije za zajedničke namene (poslovni sastanci i skupovi, prezentacije, konferencije i dr.), ali i određene poslovne usluge

potrebne svim korisnicima inkubatora (knjigovodstvene usluge, podrška marketingu i komercijalnim aktivnostima i dr.).

Davanje preporuka poslovnim subjektima u javnom i poslovnom sektoru za saradnju sa socijalnim preduzetnicima. Lokalne samouprave mogu da podrže poslovanje socijalnih preduzetnika putem promocije ovog vida poslovanja. Poštujući principe fer poslovanja i zakonskih odredbi koje se odnose na tu materiju, lokalne samouprave mogu preporučiti svim poslovnim akterima u javnom, poslovnom i civilnom sektoru da podrže njihovo poslovanje putem nabavki proizvoda ili usluga koje mogu da u odgovarajućem kvalitetu i količini.

Podrška može biti pružena na različite načine, od direktnih preporuka, uspostavljanju kontakata, informisanja poslovne i najšire javnosti o značaju podrške socijalnim preduzećima i preduzetnicima. Pomoć može biti pružena i putem medijskih nastupa, organizovanjem specijalizovanih sajmova, prezentacija i drugih prigodnih događaja koji bi poslužili za uspostavljanje kontakata i prezentaciju poslovnih aktivnosti i mogućnosti socijalnih preduzeća i preduzetnika.

Podrška umrežavanju socijalnih preduzetnika. Socijalnim preduzetnicima je potrebna podrška za njihovo umrežavanje i koordinaciju aktivnosti sa ciljem kvalitetnije promocije i rada na stvaranju uslova za razvoj ovog vida poslovanja. Lokalne samouprave mogu biti inicijatori i koordinatori okupljanja ustanova iz različitih sektora koje mogu da pruže doprinos i obezbede potrebnu podršku za organizovanje socijalnih preduzetnika putem formiranja asocijacija, udruženja, neformalnih mreža i dr. Na taj način im se omogućuje da kvalitetnije zastupaju svoje interese, posebno u interakciji sa javnim sektorom.

Najvećem broju socijalnih preduzetnika nije poznato kako funkcioniše sistem, odnosno kako da komuniciraju sa institucijama koje bi mogle da im pomognu na različite načine. Mnogo kvalitetnije podršku od zajednice socijalni preduzetnici mogu da dobiju ako znaju koje institucije postoje i na koje načine mogu da im pruže potrebnu pomoć – koje su im nadležnosti, kakvim resursima upravljaju i dr. Organizovan nastup socijalnih preduzetnika može značajno da doprinese da se javnost upozna sa specifičnostima ovog vida poslovanja, koristima za zajednicu, odnosno da shvati i razume zašto ga je potrebno pomoći i na koji način.

Podrška u promociji socijalnog preduzetništva. Ovaj vid poslovanja je relativno nov i nedovoljno poznat javnosti i potrebno je kreativno osmisлити načine njegove promocije u

javnosti. Potrebno je na osmišljen i sistematičan način komunicirati sa različitim ciljnim grupama, kako bi javnost prepoznala specifičnosti ovog vida poslovanja, njegov značaj za rešavanje nagomilanih društvenih problema, posebno za jačanje ekonomije, smanjenje nezaposlenosti i društvenu uključenost pripadnika socijalno ugroženih grupa. Lokalne samouprave mogu da značajno doprinesu promociji socijalnog preduzetništva na različite načine - od organizacije i učešća na specijalizovanim događajima, tematskih medijskih nastupa predstavnika lokalnih samouprava i dr.

Razvoj mera podrške potpornim organizacijama i institucijama u oblasti socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu: kako bi sistem podrške na efikasan i održiv način bio realizovan, potrebno je uključiti i izgraditi kapacitete i drugih aktera u lokalnim zajednicama: organizacije civilnog društva, tradicionalna preduzeća, mediji, edukativne organizacije i ustanove. Ove mere podrške mogu biti formulisane i kreirane na projektnoj osnovi u skladu sa strateškim ciljevima lokalnih akcionih planova za socijalno preduzetništvo, a usmerene na oblasti edukacije i promocije socijalnog preduzetništva u lokalnoj zajednici i podsticanja saradnje sa socijalnim preduzećima u cilju njihovog daljeg razvoja. U Kruševcu je u decembru 2022. godine udruženje "Evrokontakt" pokrenulo *Centar za socijalno preduzetništvo Kruševac* kao pilot-projekat koji, između ostalog, ima za cilj da kreira model institucionalne podrške lokalne zajednice razvoju sektora. Centar ima svoj Savet koji čini devet predstavnica/ka svih sektora u lokalnoj zajednici koji daje smernice za rad Centra i pruža podršku u njegovim aktivnostima.

Podsticanje međusektorske saradnje za razvoj socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama Rasinskog okruga: Socijalna preduzeća deluju na tržištu, ali ostvaruju pozitivan uticaj u zajednici kroz ispunjenje društvenih aktivnosti. Ovakva postavka pozicionira socijalna preduzeća između civilnog društva, tradicionalnih biznisa i lokalnih samouprava. Umreženost socijalnih preduzeća za potpornim organizacijama i tradicionalnim biznisima zahteva da lokalne samouprave dodatno podstaknu saradnju među ovim akterima. Uspostavljanje i formiranje lokalne kancelarije ili saveta za razvoj socijalnog preduzetništva u okviru Sistema lokalne samouprave može predstavljati dobar mehanizam za razmenu informacija, davanje predloga o daljim merama, uspostavljanje partnerstava u realizaciji mera i slično.

Budući da poslovni akteri koji posluju po modelu socijalnih preduzeća uglavnom imaju nedostatak određenih poslovnih veština, među kojima smatraju da se najvažniji marketing i prodaja, veoma je važno raditi na njihovom povezivanju sa institucijama javnog sektora i organizacijama poslovnog sektora, potencijalnim kupcima njihovih proizvoda i/ili usluga.

PREPORUKE

1. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga iniciraju formiranje lokalnog saveta za razvoj socijalnog preduzetništva u okviru sistema lokalne samouprave sa mešovitim sastavom koji mogu da čine predstavnici lokalne samouprave, organizacija civilnog društva, socijalnih preduzeća, privrede i stručnjaka;

2. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga usvoje lokalni akcioni plan za razvoj socijalnog preduzetništva;

3. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga uspostave mehanizam za evidenciju i otpočnu vođenje evidencije o socijalnim preduzećima koja posluju na teritoriji njegove nadležnosti;

4. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga naprave uvid u dostupnost postojećih javnih resursa i procenu o mogućnostima direktne namene ovih resursa ka razvoju socijalnih preduzeća;

5. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga iniciraju informativnu i promotivnu kampanju o socijalnom preduzetništvu tipa "kupujmo solidarno" na nivou lokalne zajednice i ka široj javnosti;

6. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga naprave sistem kojim će teško zapošljive kategorije biti usmerene ka lokalnim socijalnim preduzećima čija je misija osnaživanja i zapošljavanja specifičnih kategorija stanovništva;

7. Potrebno je da jedinice lokalnih samouprava Rasinskog upravnog okruga donesu prilagođeni set mera koji će ciljano distribuirati materijalne i nematerijalne resurse u cilju podrške poslovanju socijalnih preduzeća.

ZAKLJUČAK

Za kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva uspostavljena je dobra osnova na republičkom nivou donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu 2022. godine. Podrška implementaciji Zakona očekuje se i usvajanjem nacionalnog Programa razvoja socijalnog preduzetništva tokom 2023. godine. Aktivna implementacija Zakona podrazumeva pomeranje fokusa sa republičkih institucija na jedinice lokalne samouprave. U ovakvim uslovima, jedinice lokalne samouprave moraju razmišljati u pravcu kreiranja strateškog pristupa za razvoj socijalnog preduzetništva u prilagođenom lokalnom kontekstu.

U šest jedinica lokalne samouprave u Rasinskom okrugu, problem nezaposlenosti marginalizovanih i osetljivih grupa i drugi društveno-ekonomski problemi adresirani su lokalnim akcionim planovima, u kojima istovremeno nije definisano socijalno preduzetništvo, niti mere za podršku socijalnim preduzećima. Ipak, određene mere podrške u postojećim lokalnim akcionim planovima koji dotiču oblasti zapošljavanja marginalizovanih i osetljivih grupa, podrške mladima, socijalnih usluga, razvoja poljoprivrede i dr. mogu biti dobar osnov za razmatranje uslova razvoja lokalnog akcionog plana za socijalno preduzetništvo jedinica lokalnih samouprava Rasinskog okruga. Za ovakav strateški pristup, neophodno je razumevanje potencijala socijalnog preduzetništva za lokalni ekonomsko-socijalni razvoj.

Predlog javne politike “Kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu” nastao je u okviru projekta Udruženja građana za podršku evropskim integracijama “Evrokontakt” iz Kruševca pod nazivom “Kreiranje stimulativnog okruženja za razvoj socijalnog preduzetništva u Rasinskom okrugu”. Projekat je finansijski podržala Fondacija “Trag” iz Beograda kroz program “Pokret Polet”